

EKOLOGIK MADANIYATNING SIYOSIY, HUQUQIY VA MA'NAVIY AHAMIYATI

Kuziboyeva Muyassar Anapiyaevna

Namangan Davlat Universiteti Tarix yo'nalishi

2-kurs magistranti

E-mail: g.Kuziboyeva@muyassar.uz

ANNOTASIYA

Ushbu maqolada insonlarning ekologik madaniyati juda katta siyosiy, huquqiy va manaviy ahamiyatga ega ekanligi haqida so'z boradi. Insonlarning ekologik huquqlarining tan olinishi fuqarolarning nafaqat tabiat ne'matlaridan bahramand bo'lishlari, balki atrof-muhitni muhofaza qilishdan manfaatdorligini oshiradi. Insonlarni o'z huquq va manfaatlari yo'lida yanada ko'proq tabiatni muhofaza qilish faoliyatiga jalb etadi.

Kalit so'zlar: iqlim, ekologiya, ishtimoiy, havfsizlik, majburiyat, strategiya, aksiyoma, qonun, qaror, zarar, texnologik taraqqiyot, sog'lom turmush, ekologik zanjir.

АННОТАЦИЯ

В данной статье говорится о большом политическом правом и духовном значении экологической культуры человека. Признание политических экологических прав людей повышает заинтересованность граждан не только в пользовании благами природы но и защите окружающей среды. Привлекает больше людей к работе по охране природы в своих правах и интересах.

Ключевые слова: климат, экология, безопасность, обязанность, стратегия, аксиома, закон, решение, ущерб, технологическое развитие, здоровый образ жизни, экологическая цепь.

ABSTRACT

This article talks about the great political, legal and spiritual importance of human ecological culture. The recognition of people's political environmental rights increases citizen's interest not only in enjoying the benefits of nature, but also in protecting the environment. Attracts more people to the work of nature protection for their own rights and interesting.

Key words: climate, ecology, business generation, security, obligation, strategy, axiom, law, decision, damage, technological development, healthy life, ecological chain.

Biz odamlar hayotini osonlashtiruvchi, qiziqarli va foydali texnologiyalar hamda texnologik taraqqiyot qurshovida yashayabmiz. Inson o‘z hayotini elektr, televizor, telefon yoki internetsiz tasavvur qila olmaydi. Kundalik hayotimiz, muloqotimiz, ish faoliyatimiz hatto dam olishimiz ham texnologiyalar bilan uzviy bog‘liq. Biroq ushbu yutuqlarning salbiy tomoni ham mavjud. Bunday taraqqiyot natijalari butun dunyoda ekologik muhitga be‘vosita ta‘sir ko‘rsatadi. Toza atrof-muhitni saqlab qolish bilan bog‘liq qiyinchiliklar yuzaga keladi. Inson faoliyati, shuningdek, siz bilan bizning tabiatga qarshi har qanday faoliyatimiz o‘rmonlar, degizlar, hayvonlar butun sayyoramizning nobud bo‘lishiga olib kelmoqda. Havo, yer, suv, o‘simlik va hayvonot dunyosi borliqdagi jami tiriklikning yashashi va ekologik zanjirda o‘z vazifasini bajarishi uchun asosdir. Biroq yerdagi rivojlanish ana shu ekozanjir bog‘lamlarining uzilishiga, havoning ifloslanishi va butun boshli tizimning zararlanishiga sabab bo‘lmoqda. Atmosfera havosiga zavod va fabrikalar faoliyati, mashinalardan chiqadigan zaharli gaz, issiqhona gazlaridan tortib yoqilqyotgan hazon ham kesilayotgan daraxt xam salbiy ta‘sir o‘tkazmoqda. Oqibatda tuzatib bo‘lmas, misli ko‘rilmagan muammolar eshik qoqmoqda

Atrofimizni o‘rab turgan tabiatning, mintaqamizning, yer sayyorasining kelajakdagi taqdiri siz bilan bizga, ekologik madaniyatimiz darajasiga bog‘liq bo‘lib qolmoqda.

Insonning ekologik madaniyati juda katta siyosiy, huquqiy va ma‘naviy ahamiyatga ega.

Siyosiy ahamiyati- ularni ro‘yobga chiqarish orqali fuqarolar davlat ekologiya siyosatini shakllantirish hamda amalga oshirishda qatnashadi va ko‘maklashadi, shu sohada boshqaruv va nazorat ishlarida ishtirok etadi, davlat organlaridan tegishli “ekologik ma‘suliyatni” bajarishni talab qilishadi.

Huquqiy ahamiyati- ularni ro‘yobga chiqarish bir vaqtning o‘zida “ekologik” majburiyatni xam keltirib chiqaradi. Huquq va majburiyat uyg‘unligi bo‘lmasa, ekologik huquqlardan foydalanish va atrof-muhitni muhofaza qilish maqsadlari amalga oshmay qoladi.

Ma‘naviy ahamiyati- tabiat musaffoligi va ne‘matlarga boyligi insonlarning barkamol bo‘lishi va kuchli taraqqiy etishida zamin bo‘lishi bilan izohlanadi. Qolaversa yuksak ekologik ong va madaniyat ekologik ma‘naviyat asosidir.

Insonning ekologik huquqlarining tan olinishi fuqarolarning nafaqat tabiat ne‘matlaridan bahramand bo‘lishlari, balki atrof-muhitni muhofaza qilishdan

manfaatdorligini oshirdi. Insonlar o'z huquqlari va manfaatlari yo'lida yanada ko'proq tabiatni muhofaza qilish faoliyatiga jalb etiladi.

Xorijiy davlatlar tajribasiga nazar tashlasak ham, insonlarning ekologik huquqlarining e'tirof etilganligi davlatni zamonaviy davlatlar darajasiga ko'tardi, uni xalqaro obro'sini oshiradi va "tenglar ichida tenglik" salohiyatini kuchaytiradi. Insonlarning ekologik huquqlari, ayniqsa qulay atrof-muhitga ega bo'lish huquqi bir qator davlatlar Konstitutsiyasida aks etgan. Masalan, "Rossiya Federatsiyasi Konstitutsiyasining 42-moddasida har kimning qulay atrof muhitga, uning holati to'g'risida ishonchli axborot olishga va ekologik huquqbuzarliklar natijasida uning sog'lig'iga va mulkiga yetkazilgan zararni undirib olish huquqi aks etgan[5]. Xorijiy davlatlarda va xalqaro miqyosda bunday huquqlar juda dolzarb hisoblanadi.

Ekologik huquqlar ko'proq ijtimoiy ahamiyat kasb etib, inson huquqlari doirasida e'tirof etilgan shaxsiy, siyosiy, iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy huquqlar bilan o'zaro bog'liq bo'lsa-da, mazmun-mohiyati jihatidan alohida kategoryadagi huquqlar hisoblanadi. Shu bois ular rasmiy belgilanishi, subyektlarning doirasi, ijtimoiy ahamiyati, ro'yobga chiqarilish darajasi va bir qancha jihatlari bilan boshqa huquqlardan farq qiladi. Bu huquqlarning kafolatlanishida birinchi o'rinda tabiiy holat, ya'ni atrof-muhitning sifati va miqdori ahamiyatga ega bo'ladi.

O'zbekistonda insonning ekologik huquqlarining roli va ahamiyatiga alohida e'tibor berilayotganligini O'zbekiston Respublikasining Birinchi Prezidenti I. Karimovning asarlarida ham takidlab o'tilgan: "Xalqaro hamjamiyat insonning nafaqat yashash huquqini, balki to'laqonli va sog'lom turmush kechirishi uchun zarur mo'tadil atrof-muhit sharoitlariga ham bo'lgan huquqlarining muqaddasligi va daxlsizligini allaqachon e'tirof etgan".[4]

O'zbekistonda mustaqillik yillarining dastlabki paytlaridanoq insonning ekologik huquqlarini qonunlarda mustahkamlashga katta e'tibor berilgan. Bunday huquqlarning davlat tomonidan tan olinganligi barcha inson huquqlariga to'liq e'tibor berilganligini, siyosiy hokimiyat yanada insonparvar mohiyat kasb etayotganligini, atrof-muhitni muhofaza qilish ishlariga inson huquqlari nuqtayi nazaridan yondashilayotganligini bildiradi.

Shuni aytib o'tish joizki, O'zbekiston qonunlarida aynan "inson ekologik huquqlari" degan ifoda uchramaydi. Inson ekologik huquqlari boshqa huquqlarga o'xshab siyosiy, iqtisodiy, ijtimoiy kabi tizimlashtirilmagan. Shu boisdan ham inson ekologik huquqlarini aniqlash va mazmunini tushinish uchun bir nechta qonunlarga murojat qilish zarur.

Xususan "Tabiatni muhofaza qilish to'g'risida"gi Qonun insonning ekologik huquqlari aks ettirilgan eng asosiy Qonun hisoblanadi. Unda "fuqarolarning qulay atrof-muhitga ega bo'lish huquqi" [2] va boshqa huquqlar to'g'risidagi qoidalar

umumiy boshlovchi tarzda berilgan. Konstitutsiya bilan bir vaqtda qabul qilingan ushbu Qonunda inson ekologik huquqlari dastlab e'tirof etilgan. Shundan so'ng boshqa qonunlarda inson ekologik huquqlari yanada rivoj topgan.

Albatta, inson huquqqa ega bo'lish bilan birga majburiyatlarga ham egadir. Majburiyatlar insonni atrof-muhitga ehtiyotkorona munosabatda bo'lish, tabiiy resurslardan oqilona va to'g'ri foydalanish, boshqalarning huquqlarini buzmasligini ta'minlaydi.

Insonning ekologik majburiyatlari, atrof-muhitni muhofaza qilish, aholining ekologik havfsizligini ta'minlash, tabiiy resurslardan oqilona foydalanish sohasidagi harakat va harakatsizlikdir. Insonlarning ekologik majburiyati deganda, atrof tabiiy muhit muhofazasi bilan bog'liq tegishli talablarni bajarish yoki muayyan harakatlardan tiyilish tushunilib, ular ekologik qarorlar yuzasidan amalga oshiriladi.

Insonlarning ekologik majburiyatlari atrof-muhitga oid qabul qilingan qonunlarda ham o'z aksini topgan. Xususan, "Tabiatni muhofaza qilish to'g'risida"gi Qonun insonning tabiatdan foydalanish bilan bog'liq bir qator majburiyatlarni belgilab o'tilgan. Ular quyidagicha: "O'zbekiston Respublikasi aholisining tabiiy resurslardan oqilona foydalanishi, tabiat boyliklariga ehtiyotkorona munosabatda bo'lish, Ekologiya talablariga rioya etishi, Atrof tabiiy muhitga zarar etkazgan korxonalar, muassasalar, tashkilotlar va ayrim shaxslar etkazgan zararini, shu jumladan boy berilgan foyda o'rnini qonunlarga muvofiq qoplashi shart" [2].

Insonning ekologik huquq va majburiyatlarining konstitutsiyaviy-huquqiy asoslari O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasida insonning ekologik huquqlari aynan aks ettirilgan bo'lsa ham, bevosita shunday huquqlarga asos bo'ladigan qoidalar mavjud. Konstitutsiyasining 55- moddasida "Yer, yer osti boyliklari, suv va hayvonot dunyosi hamda boshqa tabiiy zaxiralar umummilliy boylikdir, ulardan oqilona foydalanish zarur va ular davlat muhofazasidadir"[1] degan qoida belgilangan. "Umummilliy boylik" deganda, yerda yashayotgan barcha, ya'ni har bir insonning bu boylikka nisbatan tegishli huquqqa ega ekanligi tushuniladi.

Xulosa: Insonning ekologik huquqlarining tan olinishi fuqarolarning nafaqat tabiat ne'matlaridan bahramand bo'lishlari, balki atrof-muhitni muhofaza qilishdan manfaatdorligini oshirdi. Insonlar o'z huquqlari va manfaatlari yo'lida yanada ko'proq tabiatni muhofaza qilish faoliyatiga jalb etiladi. Atrofimizni o'rab turgan tabiatning, mintaqamizning, yer sayyorasining kelajakdagi taqdiri siz bilan bizga, ekologik madaniyatimiz darajasiga bog'liq bo'lib qolmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. Toshkent. O‘zbekiston nashriyot-matbaa ijodiy uyi. 2015
2. O‘zbekiston Respublikasi Tabiatni muhofaza qilish to‘g‘risidagi Qonun. 09. 12. 1992. N 754 – XI son.
3. “2022-2026 yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida”gi PF- 60 son.
4. Karimov I. A. Xavfsizlik va barqaror taraqqiyot yo‘lida. T. 6. -T: O‘zbekiston,
5. 1998. -B. 108.
6. Ekologiya huquqi. Toshkent Davlat Yuridik Universiteti. 2018.